

CREȘTEREA ANIMALELOR ÎN EVUL MEDIU PE TERITORIUL ACTUAL AL ROMÂNIEI: DATE ARHEOZOOLOGICE

DE

LUMINIȚA BEJENARU ȘI CARMEN HRIȘCU

1. Ponderea creșterii animalelor în economia așezărilor medievale de pe teritoriul României, în prima parte a mileniului II

Creșterea animalelor a constituit o ocupație de bază pentru locuitorii de pe teritoriul României, în cursul mileniului II e.n. Mai mulți călători străini menționează acest fapt în însemnările lor.

Giovanni Maria Angiolello, care l-a însoțit pe Mohamed al II-lea în Moldova, împotriva lui Ștefan cel Mare, în anul 1473, scria „...Moldova este o țară mănoasă și bogată în vite, boi și cai buni”¹.

Despre Țara Românească, Michael Bocignoli din Ragusa, într-o epistolă adresată unuia dintre secretarii împăratului Carol Quintul „Geraldo Plania”, din 29 iunie 1524, menționa: „În acest șes necurmat pământul este gras, potrivit pentru cultură, afară de locurile unde e tăiat de mlaștini sau păduri; ...nu este nicăieri în altă parte o mai mare mulțime de vite, iar hergheliile de cai sunt abia mai puțin numeroase ca turmele de vite mărunte...”².

Transilvania, este descrisă de Sebastian Münster, în *Cosmografia* (1544) ca fiind „...nespus de productivă în vite, vin, bucate și de asemenea în aur și argint...”³.

Pe lângă dese mențiuni făcute de călătorii străini, cu privire la bogăția în animale domestice întâlnită pe teritoriile românești, mai stau mărturie unele toponime, care amintesc de vechi îndeletniciri (Bivolari, Brânzeni, Porcești, Porciulești, valea Calului, Izvorul Vierului), acte, sigilii și, mai mult chiar, resturile animalelor domestice descoperite în siturile arheologice de pe tot cuprinsul României. Analizele arheozoologice făcute în ultimii ani în România, pentru perioada mileniului II e.n., oferă multiple informații în sprijinul înțelegerii celor afirmate mai sus. Urmele directe lăsate de exploatarea animalelor domestice de către populațiile medievale de pe teritoriul României, constituie obiectul studiilor arheozoologice, care explorează și perioadele anterioare celor pentru care există însemnări documentare (însemnările călătorilor străini, încep abia de la 1331).

Pentru prima parte a mileniului II (secolele X–XIV), numeroasele eșantioane arheozoologice cuprind resturi de animale domestice în proporții variabile. În Moldova apar unele din cele mai mari procente, ele fiind cuprinse între 82,97 % – Nicolina⁴ (Haimovici, 1993 – A) și 97,11 % – Bârlălești⁵. Cu poziții intermediare sunt așezările de la Bârlad – 88,6 %⁶ și Hüdum – 96,82 %⁷ (fig. 1). Procente mari pentru speciile domestice apar de asemenea în așezări din Țara Românească (fig. 2): Bucov – 97,77 %⁸, Dridu – 97,04 %⁹, Slon – 89,89 %¹⁰,

¹ Călători străini despre țările române, I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1968, p. 133.

² *Ibidem*, p. 175–176.

³ *Ibidem*, p. 505.

⁴ S. Haimovici, *Studiul materialului osteologic descoperit într-un bōrdei din secolele XII–XIII de la Nicolina-Iași*, ArhMold, XVI, 1993a, p. 307–310.

⁵ Idem, *Studiul materialului paleofaunistic din așezarea datând din secolele X–XI e.n., de la Bârlălești (județul Vaslui)*, AMM, V–VI, 1983–1984, p. 205–212.

⁶ Idem, *Resturile faunistice din așezarea de la Bârlad din secolele XIII–XIV*, ArhMold, IX, 1980, p. 85–91.

⁷ Idem, *Studiul materialului paleofaunistic medieval (secolul XIV) descoperit în cătunul Hüdum, județul Botoșani*, Hiera-sus, IX, 1993b, p. 229–234.

⁸ Idem, *Fauna din așezările feudale timpurii (secolele VIII–X) de la Bucov-Ploiești*, SCIVA, 30, 2, 1979, p. 163–213.

⁹ O. Necrasov, S. Haimovici, *Studiul resturilor osoase de animale descoperite în așezarea feudală timpurie de la Dridu*, în vol. Eugenia Zaharia, *Săpăturile de la Dridu*, Editura Academiei, București, 1967, p. 202–241 (anexe).

¹⁰ S. Haimovici, *Studiul materialului paleofaunistic descoperit în stațiunea arheologică de la Slon din perioada feudalismului timpuriu*, Anuarul Muzeului de Istorie și Arheologie Prahova, I (9), Ploiești, 1991, p. 157–161.

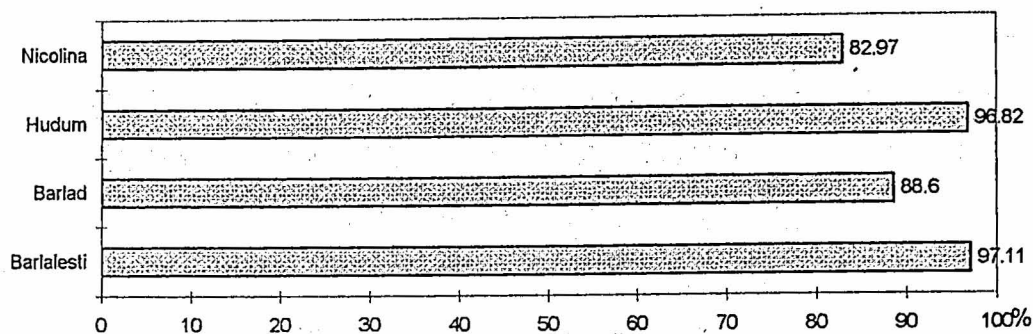

Fig. 1. Proportțiile resturilor de animale domestice în cadrul eșantioanelor arheozologice din Moldova (secolele X–XIV).

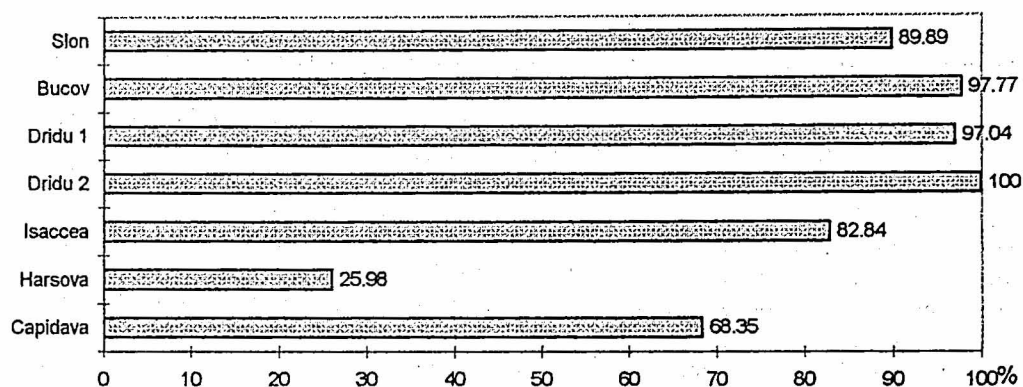

Fig. 2. Proportțiile resturilor de animale domestice în cadrul eșantioanelor arheozologice din Dobrogea și Țara Românească (secolele X–XIV).

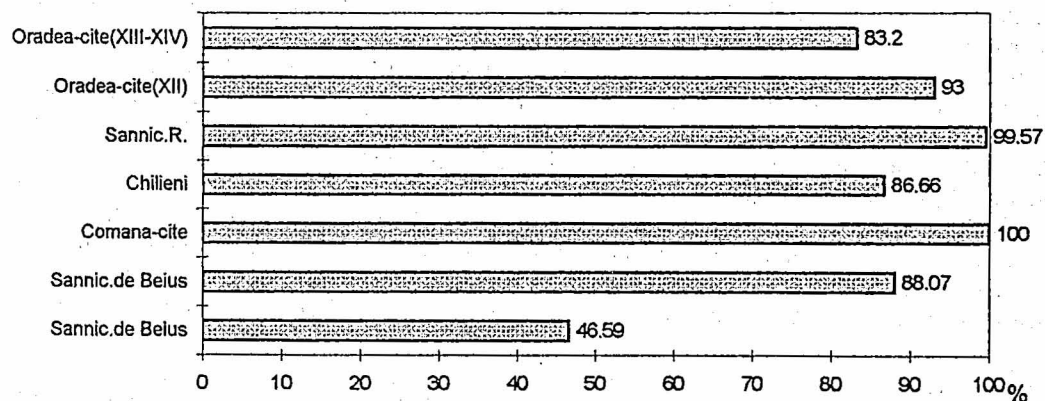

Fig. 3. Proportțiile resturilor de animale domestice în cadrul eșantioanelor arheozologice din Transilvania (secolele X–XIV).

precum și din Ardeal (fig. 3): Sânnicolau Român – 99,57 %¹¹, Oradea (secolul XII) – 93 %¹². Alte două eșantioane, de la Dridu¹³ și Cetatea Comanei¹⁴ conțin chiar în exclusivitate resturi de animale domestice.

¹¹ Idem, *Studiul arheozologic al materialului provenit din așezarea de la Sânnicolau Român*, Crisia, XIX, 1989, p. 169–179.

¹² L. Bejenaru, *inedit-a, Date arheozologice privind Cetatea Oradiei*.

¹³ M. ȘT. Udrescu, *Materialul zooarheologic din așezarea medievală timpurie de la Dridu „La metereze”, jud. Ialomița*, SCIVA, 41, 3–4, 1990a, p. 301–308.

¹⁴ Idem, *Studiul resturilor osteologice animale din secolele XIII–XIV descoperite în Cetatea Comanei, jud. Brașov*, SCIVA, 38, 4, 1987a, p. 389–391.

Pe de altă parte, procentele cele mai reduse de resturi, ale animalelor domestice, apar în eșantioanele din Dobrogea (fig. 2): Hârșova – 25,98 %¹⁵, Capidava – 68,35 %¹⁶ și Isaccea – 82,84 %¹⁷, unde condițiile naturale ofereau și alte surse de carne, pescuitul și vânătoria fiind mult mai bine reprezentate aici. O situație similară, cu proporții mai reduse ale speciilor domestice, a fost găsită în Banat¹⁸ la Parța – 61,16 %, Gornea – 76,01 %, Moldova Veche – 77,3 %, Berzovia 86,41 % (fig. 4) și în Ardeal (fig. 3) la Sânnicolau Beiuș – 46,59 %; 88,07 %¹⁹, Chilieni – 86,66 %²⁰, Oradea (secolele XIII–XIV) – 83,2 %²¹.

Eșantioanele arheozoologice care aparțin secolelor XIV–XVIII, cuprind resturi de animale domestice în proporții mai mari, care depășesc aproape în toate cazurile 90 % (fig. 5 și 6).

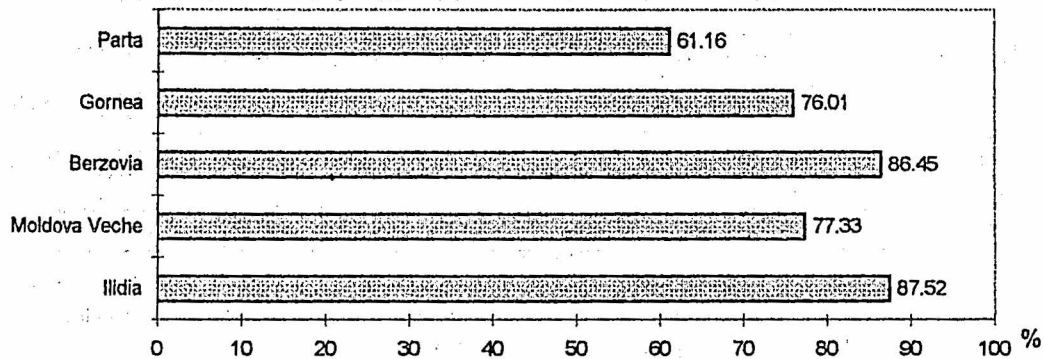

Fig. 4. Proporțiile resturilor de animale domestice în cadrul eșantioanelor arheozoologice din Banat (secolele X–XIV).

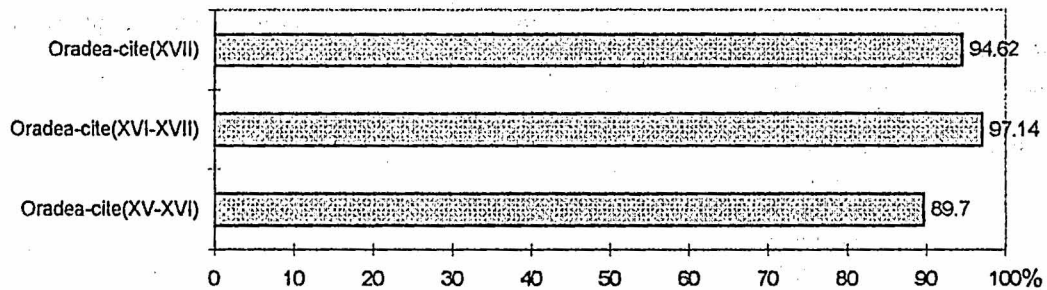

Fig. 5. Proporțiile resturilor de animale domestice în cadrul eșantioanelor arheozoologice din Transilvania (secolele XV–XVII).

În medie cele două perioade istorice considerate par a se deosebi în ceea ce privește ponderea creșterii animalelor în cadrul economiilor locale, aceasta fiind maximă în secolele XIV–XVII. Situația istorică proprie fiecărei perioade a influențat cu siguranță și stabilitatea economică a populațiilor respective. În primele secole ale mileniului II pe teritoriul țării noastre au avut loc însemnate transformări economice și sociale (secolele X–XIV), urmate de o perioadă de relativă stabilitate (secolele XIV–XVI). Această situație pare să se reflecte în rezultatele analizelor arheozoologice, chiar în stadiul actual al cercetărilor românești.

¹⁵ L. Bejenaru, *Analiza unui material arheozoologic aparținând Evului mediu timpuriu din Cetatea Hârșova*, ArhMold, XVIII, 1995, p. 321–328.

¹⁶ S. Haimovici, R. Ureche, *Studiul preliminar al faunei descoperite în așezarea feudală timpurie de la Capidava*, Pontica, XII, 1979, p. 157–170.

¹⁷ L. Bejenaru, *inedit-b*, *Date arheozoologice privind situl medieval de la Isaccea*.

¹⁸ G. EL Susi, *Vânători, pescari și crescători de animale în Banatul mileniilor VI î.Ch.–I d.Ch.*, Editura Mirton, Timișoara, 1996, p. 271–277.

¹⁹ M. ȘT. Udrescu, *Complexul medieval de la Sânnicolau de Beiuș: date zooarheologice*, SCIVA, 38, 3, 1987b, p. 293–295; idem, *Resturi osteologice de animale din sectorul „Turnul Romanic” al complexului medieval de la Sânnicolau de Beiuș, județul Bihor*, SCIVA, 41, 2, 1990b, p. 203–206.

²⁰ S. Haimovici, *Studiul resturilor faunistice dintr-un bordei din secolele XII–XIII de la Chilieni (județul Covasna)*, Carpica, XXIII, 1992, p. 269–272.

²¹ L. Bejenaru, *op. cit. inedit-a*.

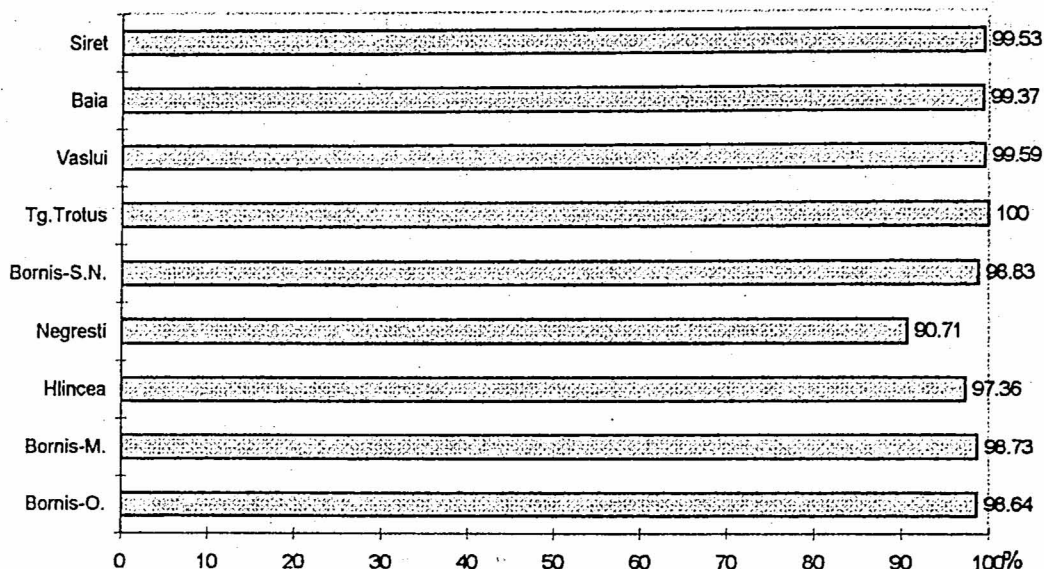

Fig. 6. Proporțiile resturilor de animale domestice în cadrul eșantioanelor arheozoologice din Moldova (secolele XV–XVIII).

2. Speciile de animale domestice identificate în siturile mileniului II, de pe teritoriul României

2.1. Lista speciilor de animale domestice identificate

Lista speciilor domestice identificate în siturile medievale de pe teritoriul României, apare destul de cuprinzătoare, având atât păsări cât și mamifere:

Aves: *Gallus domesticus*
Anser domesticus

Mammalia: *Sus domesticus*
Bos taurus
Ovis aries
Capra hircus
Equus caballus
Asinus domesticus
Canis familiaris
Felis domesticus

Compoziția șeptelului apare relativ omogenă pentru toate așezările analizate (tabelul 1).

În mod constant apar speciile: *Bos taurus*, *Ovis/Capra*, *Sus domesticus*, *Equus caballus*, porcul lipsind doar de la Brăila²², iar calul de la Brăila²³ și Cetatea Comanei²⁴. Specii domestice fără importanță directă în economie, *Canis familiaris*, *Felis domesticus*, apar doar în aproximativ jumătate din așezările studiate, mai exact câinele în 18, iar pisica în 11 așezări, de regulă cele cu eșantioanele arheozoologice mai mari. Păsările domestice – *Gallus domesticus* și *Anser domesticus*, deși sunt menționate adesea în documentele vremii, apar ceva mai rar decât celelalte animale de consum. Se știe însă că resturile lor osoase sunt mai puțin rezistente factorilor distructivi care acționează asupra lor în timp. Astfel găina a fost identificată în 20 de situri din cele 35 studiate, iar gâsca domestică numai în 9. Mult mai rar apare măgarul domestic (*Asinus domesticus*), el fiind găsit printre resturile faunistice din Dobrogea – Dinogetia²⁵, Capidava²⁶, și din sudul țării – Bucov²⁷, Dridu²⁸, Slon²⁹.

²² L. Bejenaru, C. Hrișcu, *Date arheozoologice privind materialul faunistic de la Biserica Sf. Arhanghel Mihail din Brăila*, în Ionel Căndea, *Brăila. Origini și evoluție până la jumătatea secolului al XVI-lea*, Editura Istros, Brăila, 1995, p. 219–226.

²³ *Ibidem*.

²⁴ M. ȘT. Udrescu, *op. cit.* 1987a.

²⁵ G. Gheorghiu, S. Haimovici, *Caracteristicile mamiferelor domestice descoperite în așezarea feudală timpurie de la Garvăn (Dinogetia)*, AȘUISN, s. II-a (Biologie), XI, 1, 1965, p. 176–184.

²⁶ S. Haimovici, R. Ureche, *op. cit.* 1979.

²⁷ S. Haimovici, *op. cit.* 1979.

²⁸ O. Necrasov, S. Haimovici, *op. cit.* 1967.

²⁹ S. Haimovici, *op. cit.* 1991.

2.2. Importanța relativă a diferitelor specii domestice

2.2.1. Bovine, porcine, ovicaprine

Animalele domestice care predomină prin numărul resturilor, cât și prin numărul indivizilor prezumați, în toate siturile analizate, sunt bovinele, porcinele și ovicaprinele. Creșterea acestora constituia o componentă de bază a economiilor locale. Media lor de reprezentare în cadrul tuturor eșantioanelor de resturi rămase de la mamiferele domestice este de 94,11 %. Cele mai reduse procente au fost înregistrate la Sânnicolau Român – 68,24 %³⁰ și Nicolina – 76,31 %³¹, situri în care resturile de cal sunt mai frecvente, iar ponderile maxime – de 100 % apar în două eșantioane de la Oradea³² și unul din Cetatea Comanei³³.

Proporțiile de reprezentare ale fiecărei din cele trei animale domestice importante, variază de la o așezare la alta, în funcție de factori etnici, geografici, sociali.

În marea parte a așezărilor medievale de pe teritoriul României, între resturile grupului domestic considerat ca predominant (taurine, porcine, ovicaprine), frecvența cea mai mare este înregistrată de fragmentele scheletice ale bovinelor.

În prima parte a mileniului (secolele X–XIV), în toate siturile studiate din Moldova – Bârlălești, Bârlad, Hudum, Nicolina³⁴, predomină bovinele, atât ca număr de resturi determinate (NR) – cu o medie de 72,53 %, cât și ca număr minim de indivizi prezumați (NMI) – cu o medie de 55,47 % (fig. 7a și 7b). Pe al doilea loc, ca

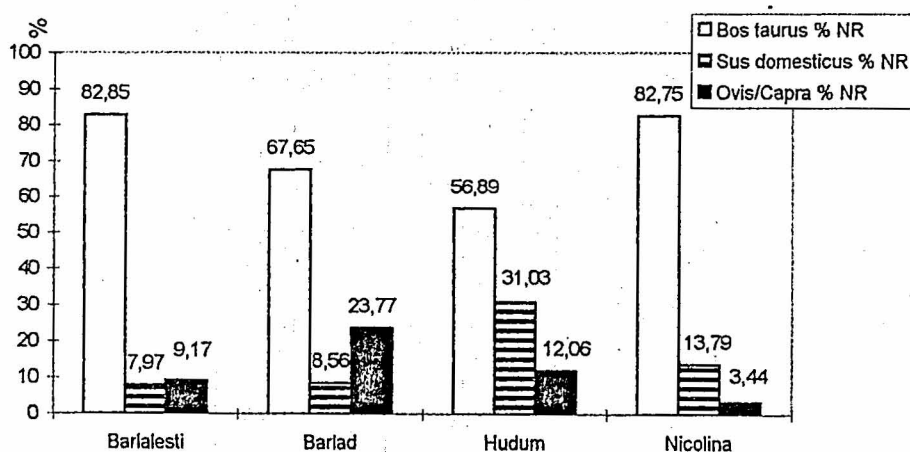

Fig. 7a. Importanța relativă (% NR) a principalelor specii domestice în cadrul eșantioanelor arheozoologice din Moldova (secolele X–XIV).

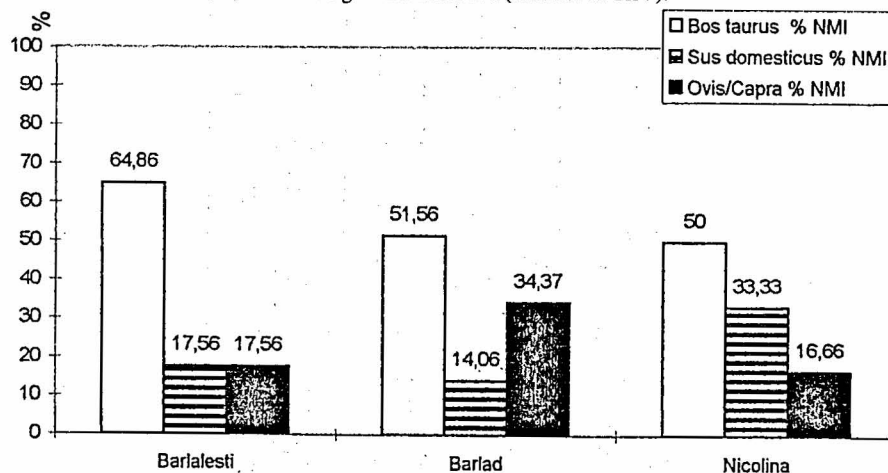

Fig. 7b. Importanța relativă (% NMI) a principalelor specii domestice în cadrul eșantioanelor arheozoologice din Moldova (secolele X–XIV).

³⁰ Idem, *op. cit.* 1989.

³¹ Idem, *op. cit.* 1993a.

³² L. Bejenaru, *op. cit. inedit-a.*

³³ M. ȘT. Udrescu, *op. cit.* 1987a.

³⁴ S. Haimovici, *op. cit.* 1983–1984; 1980; 1993b; 1993a.

frecvență a resturilor se situează ovicaprinele la Bârlad și Bârlălești, iar la Nicolina și Hudum porcinele. Ca număr minim de indivizi prezumați găsim aproape aceeași ierarhie (fig. 8-b).

O situație asemănătoare a fost întâlnită și în siturile din sud-estul țării: Capidava³⁵, Hârșova³⁶, Isaccea³⁷, Dridu³⁸, Bucov³⁹ și Slon⁴⁰ (fig. 8). În acest caz proporțiile extreme de reprezentare a bovinelor în comparație cu porcinele și ovicaprinelor sunt înregistrate, pe de o parte într-unul din cele două eșantioane studiate de la Dridu⁴¹, iar pe de altă parte la Slon. Cazul eșantionului de la Dridu, în care bovinele domestice predomină grupul domestic cu 94,71 %, se detașează net de celelalte studiate din zonă; el ar proveni, după cum sugerează autorul dintr-un loc folosit pentru adăpostirea unei turme de bovine. La Slon numărul resturilor de bovine se află la un nivel mai scăzut (47,22 %), fiind egalat de cel al ovicaprinelor. Pentru restul eșantioanelor menționate, predominanța bovinelor este în medie de 61,42 %. Ovicaprinele au în această zonă o reprezentare mai bună, situându-se în alte trei

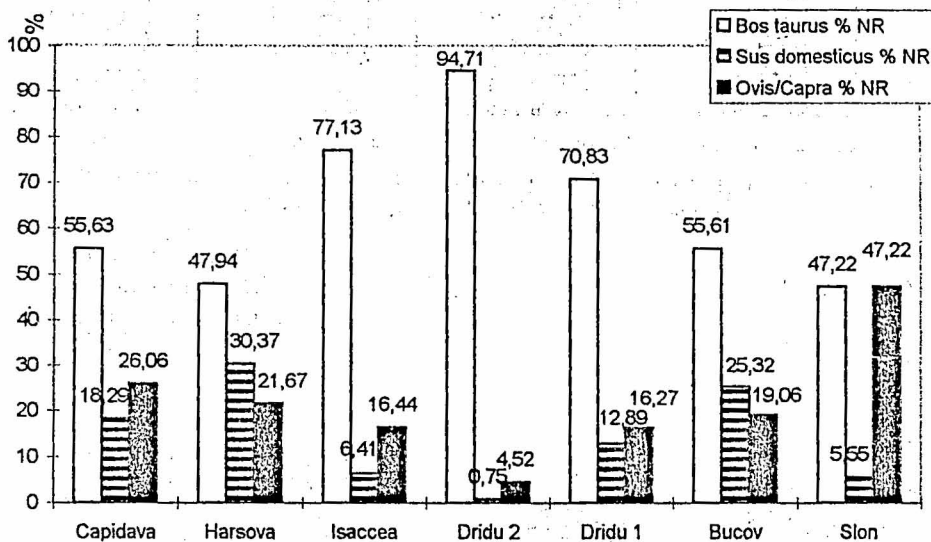

Fig. 8. Importanța relativă (% NR) a principalelor specii domestice în cadrul eșantioanelor arheozologice din Dobrogea și Țara Românească (secolele X–XIV).

așezări pe locul secund, urmate fiind îndeaproape de porcine. Doar la Hârșova și Bucov ele sunt precedate de porcine, dar tot la o diferență mică (fig. 9).

În siturile primelor secole ale mileniului din Ardeal, bovinele predomină prin numărul de resturi determinate la Sânnicolau Român⁴², Chilieni⁴³, Cetatea Comanei⁴⁴, Oradea – secolele XIII–XIV⁴⁵ și Sânnicolau Beiuș – doar în eșantionul provenit din jurul bucătăriei unei măști⁴⁶. Media de predominare înregistrată este apropiată de cea stabilită pentru sud-estul țării, adică 62,15 %. În alte două eșantioane din Ardeal: cel provenit probabil dintr-un adăpost provizoriu al unor săteni de la Sânnicolau Beiuș⁴⁷ și cel din locuința de secol XII de la Oradea⁴⁸, bovinele ocupă locuri secundare, cu 36,84 % și respectiv 36,09 % (fig. 9a). În ceea ce privește numărul minim de indivizi, situația este ușor diferită căci doar la Chilieni bovinele domină, cu 50 % indivizi, iar în alte eșantioane – cele două de la Sânnicolau de Beiuș și cel de la Cetatea Comanei, apar în fiecare caz pe locul al doilea, cu o medie de 31,56 % (fig. 9b).

Porcinele au o frecvență mai bună (în medie 30,53 % NR și 44,69 % NMI) în siturile din Ardeal. La Sânnicolau Beiuș ele predomină ca număr de indivizi prezumați în ambele eșantioane analizate, iar ca număr de resturi doar în cel al adăpostului provizoriu, ca urmare a unei fragmentări mai puternice; situația se repetă și la Cetatea Comanei. La Oradea, în locuința de secol XII, frecvența resturilor de porc este de asemenea pe primul

³⁵ S. Haimovici, R. Ureche, *op. cit.* 1979.

³⁶ L. Bejenaru, *op. cit.* 1995.

³⁷ Idem, *inedit-b.*

³⁸ O. Necrasov, S. Haimovici, *op. cit.* 1967; M. ȘT. Udrescu, *op. cit.* 1990a.

³⁹ S. Haimovici, *op. cit.* 1979.

⁴⁰ Idem, *op. cit.* 1991.

⁴¹ M. ȘT. Udrescu, *op. cit.* 1990a.

⁴² S. Haimovici, *op. cit.* 1989.

⁴³ Idem, *op. cit.* 1992.

⁴⁴ M. ȘT. Udrescu, *op. cit.* 1987a.

⁴⁵ L. Bejenaru, *op. cit. inedit-a.*

⁴⁶ M. ȘT. Udrescu, *op. cit.* 1990b.

⁴⁷ Idem, *op. cit.* 1987b.

⁴⁸ L. Bejenaru, *op. cit. inedit-a.*

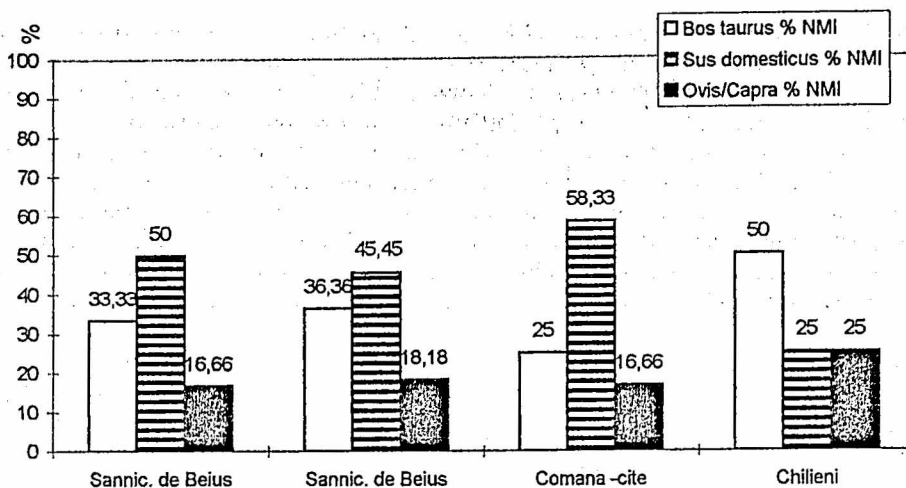

Fig. 9a. Importanța relativă (% NR) a principalelor specii domestice în cadrul eșantioanelor arheozoologice din Transilvania (secolele X–XIV).

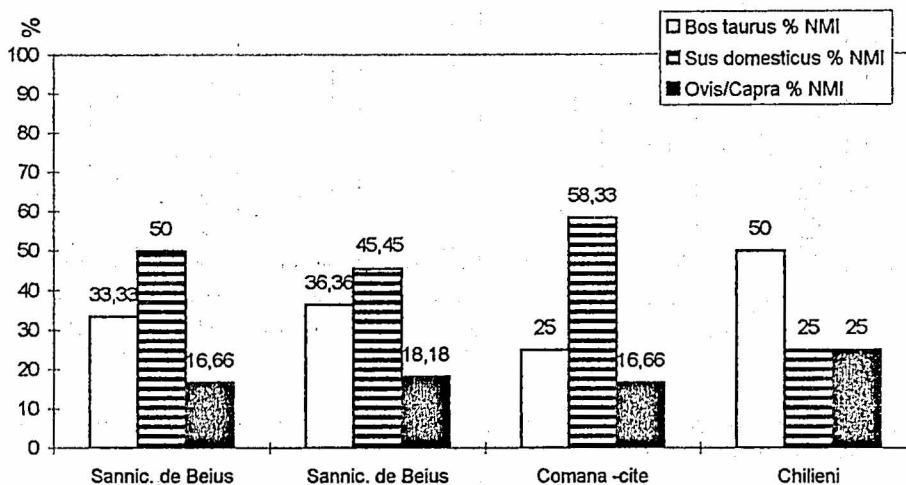

Fig. 9b. Importanța relativă (% NMI) a principalelor specii domestice în cadrul eșantioanelor arheozoologice din Transilvania (secolele X–XIV).

loc, iar în perioada imediat următoare scade ușor, secondând îndeaproape bovinele. Singurele situri în care nivelul de reprezentare a porcinelor este mult mai scăzut, la mare distanță de specia predominantă, sunt cel de la Chilieni, în care atât numărul de resturi cât și de indivizi sunt egale cu ale ovicaprinelor, și cel de la Sânnicolau Român, unde apar chiar pe al treilea loc. Ovicaprinele apar în general mai rar, frecvența lor medie fiind de 14,49 % NR și 19 % NMI.

În Banat⁴⁹, la început de mileniu, resturile de bovine predomină în siturile de la Ilidia, Moldova Veche și Gornea, cu o medie de numai 55,13 %. În alte două situri, Berzovia și Parța ele însă secondează porcinele, cu o mare diferență în primul caz (doar 12,5 %), mai apropiat în cel de-al doilea (41,33 %) (fig. 10a). Numărul minim de indivizi estimați ce aparțin bovinelor se situează pe locul secund doar la Berzovia, tot la o diferență mare față de porcine (15 %); în restul eșantioanelor analizate, el este primul, cu o medie de 45,03 % (fig. 10b).

Heterogenitatea spectrului domestic pare mai mare în Banat, ovicaprinele înregistrând și ele frecvențe mai ridicate la Ilidia și Gornea.

Mai târziu (secolele XIV–XVIII), în Moldova, mai multe eșantioane analizate indică, cu o excepție numai –Negrești⁵⁰, bovinele pe primul loc ca frecvență a resturilor (fig. 11a). Menționăm că în situația de la Târgu

⁴⁹ G. EL Susi, *op. cit.* 1996, p. 271–277.

⁵⁰ S. Haimovici, I. Cojocaru, *Studiul materialului paleofaunistic din unele așezări feudale rurale din Moldova*, ArhMold, XI, 1987, p. 259–266.

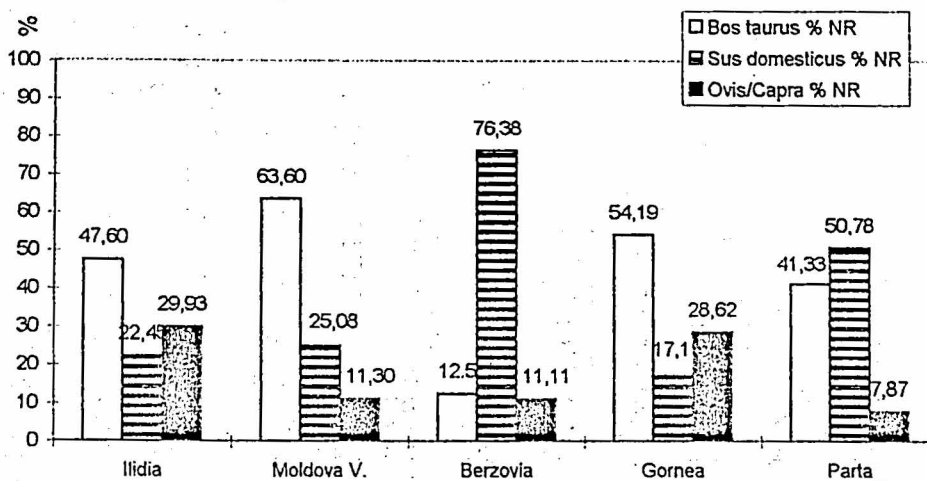

Fig. 10a. Importanța relativă (% NR) a principalelor specii domestice în cadrul eșantioanelor arheozoologice din Banat (secolele X–XIV).

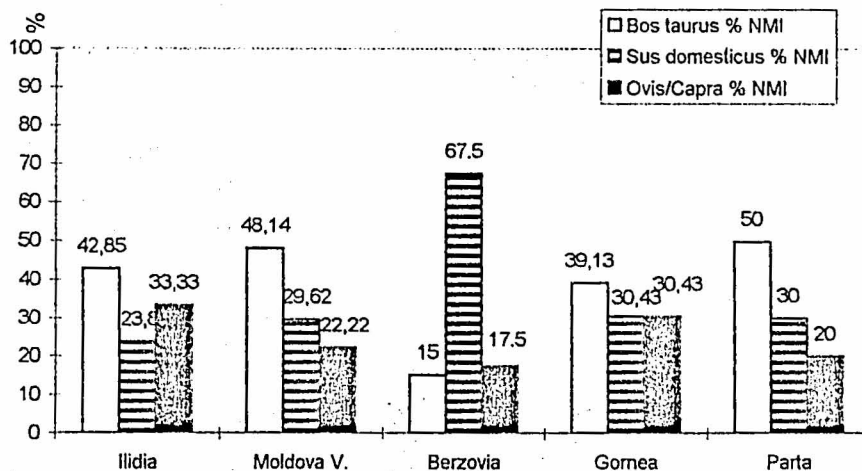

Fig. 10b. Importanța relativă (% NMI) a principalelor specii domestice în cadrul eșantioanelor arheozoologice din Banat (secolele X–XIV).

Trotuș⁵¹ eșantionul aparține cu mare probabilitate unui atelier de prelucrat coarnele de vite, de aceea el conține aproape în exclusivitate (87,95 %) resturile acestei specii domestice; prin urmare el nu a fost luat în calcul alături de celelalte pentru estimarea unor medii de frecvență. Ponderea bovinelor este mai mare în nordul regiunii – la Baia în medie 79,87 %⁵², la Siret în jur 69,97 %⁵³ și chiar în est (în medie 68,17 %) – la Hlincea⁵⁴ și Vaslui⁵⁵, iar mai redusă în așezările rurale din actualul județ Neamț⁵⁶ – cu o medie de 51,04 % (excluzând eșantionul de la Negrești, în care procentul este de numai 30,9 %). În aceste situri rurale, situate în zona pericarpatică, o bună reprezentare o au resturile de porc, ele secundând îndeaproape vitele cu aproximativ 36,65 % și mai mult predominând în eșantionul de la Negrești cu 60,36 %. De altfel importanța acestei specii de consum în această zonă este mai bine ilustrată de numărul indivizilor prezumați, el clasându-se pe primul loc în trei din cele patru așezări, iar în cea de-a patra (Mâlești) fiind aproape egal cu cel al vitelor (fig. 11b). În celelalte situri din Moldova porcul este

⁵¹ L. Bejenaru, *inedit-c*, *Date arheozoologice privind situl medieval de la Târgu Trotuș*.

⁵² Idem, *inedit-d*, *Date arheozoologice privind orașul medieval Baia*.

⁵³ L. Bejenaru, C. Tarcan-Hrișcu, *Date arheozoologice din așezarea medievală Siret*, *ArhMold*, XIX, 1996, p. 311–319.

⁵⁴ S. Haimovici, I. Cojocaru, *op. cit.*, 1987.

⁵⁵ S. Haimovici, *Studiul arheozoologic al materialului aparținând secolului XV provenit din orașul medieval Vaslui*, *AMM*, XII–XIV, 1990–1992, p. 64–92.

⁵⁶ Idem, *Studiul arheozoologic al resturilor din două așezări medievale situate în județul Neamț*, *McmAnt*, XIX, 1994, p. 431–452.

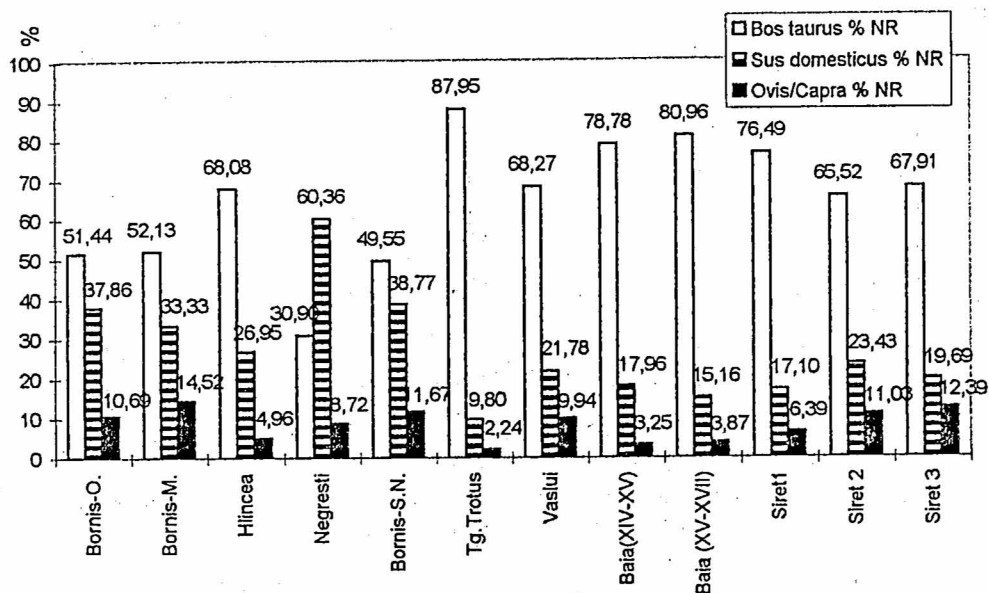

Fig. 11a. Importanța relativă (% NR) a principalelor specii domestice în cadrul eșantioanelor arheozologice din Moldova (secolele XIV–XVI).

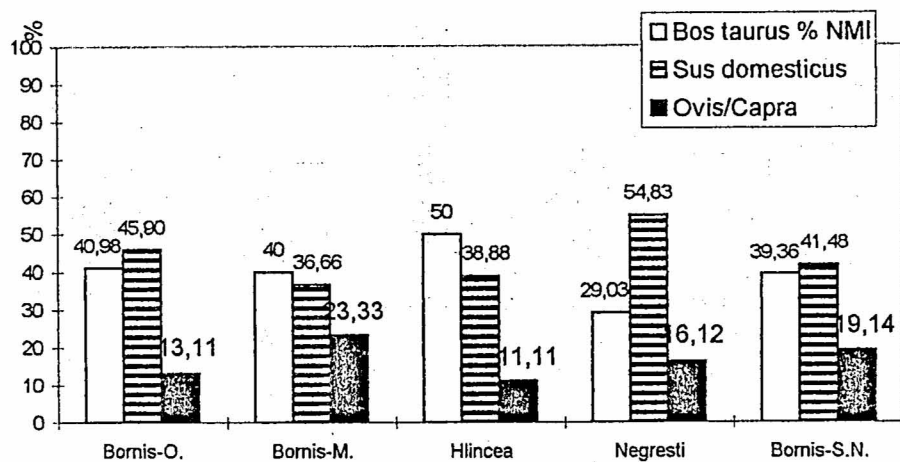

Fig. 11b. Importanța relativă (% NMI) a principalelor specii domestice în cadrul eșantioanelor arheozologice din Moldova (secolele XIV–XVI).

specia domestică care urmează, ca frecvență a resturilor, vita, la o distanță ceva mai mare (cu o medie de 18,98 %). Ovicaprinoarele au reprezentarea cea mai slabă, în toate așezările, cu o medie de 8,30 % NR și 16,56 % NMI.

Situl de la Brăila⁵⁷, prin structura eșantionului său faunistic diferă mult. El aparține perioadei de ocupație turcească a orașului și ilustrează clar influența factorului etnic și religios. Între speciile domestice, dominante sunt ovicaprinele, atât ca număr de resturi, cât și de indivizi prezumați; sunt urmate, la mică diferență, de bovine. Porcul lipsește complet din acest eșantion (fig. 12). Urmărind evoluția în timp a structurii faunistice, din Cetatea Oradiei⁵⁸, se poate de asemenea surprinde diminuarea puternică a frecvenței resturilor de porc – de la 32,23 % până la 8,82 %, apoi aproape dispariția lor – doar 0,57 %, în perioada de cucerire și de ocupare a cetății de către turci. Cele mai frecvente resturi sunt cele de bovine și de ovicaprine (fig. 12).

2.2.2. Calul

Frecvența calului în cadrul eșantioanelor faunistice medievale este în general scăzută, dar diferă de la un sit la altul. În fig. 13a și 13b sunt redată procentele de reprezentare pentru resturile de cal din totalul celor determi-

⁵⁷ L. Bejenaru, C. Hrișcu, *op. cit.* 1995.

⁵⁸ L. Bejenaru, *op. cit. inedit-a.*

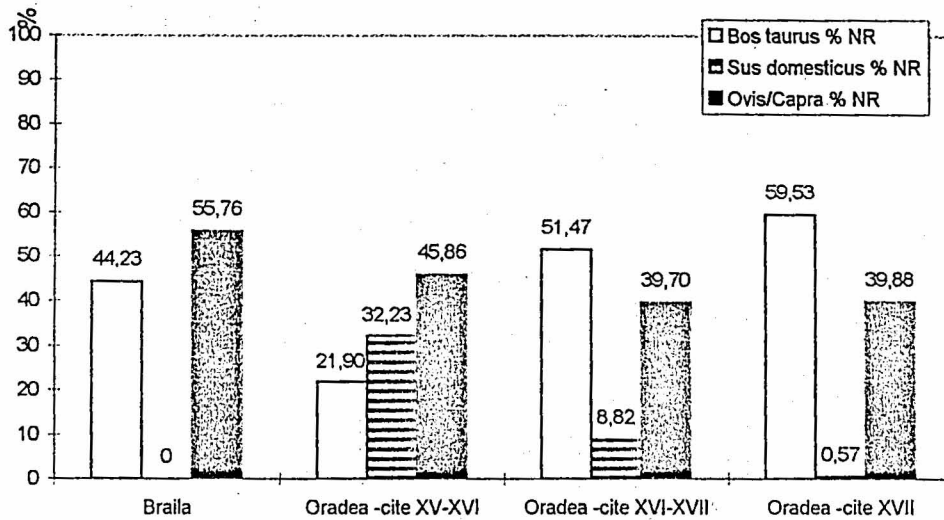

Fig. 12. Importanța relativă (% NR) a principalelor specii domestice în cadrul eșantioanelor arheozologice din Brăila și Oradea (secolele XV–XIX).

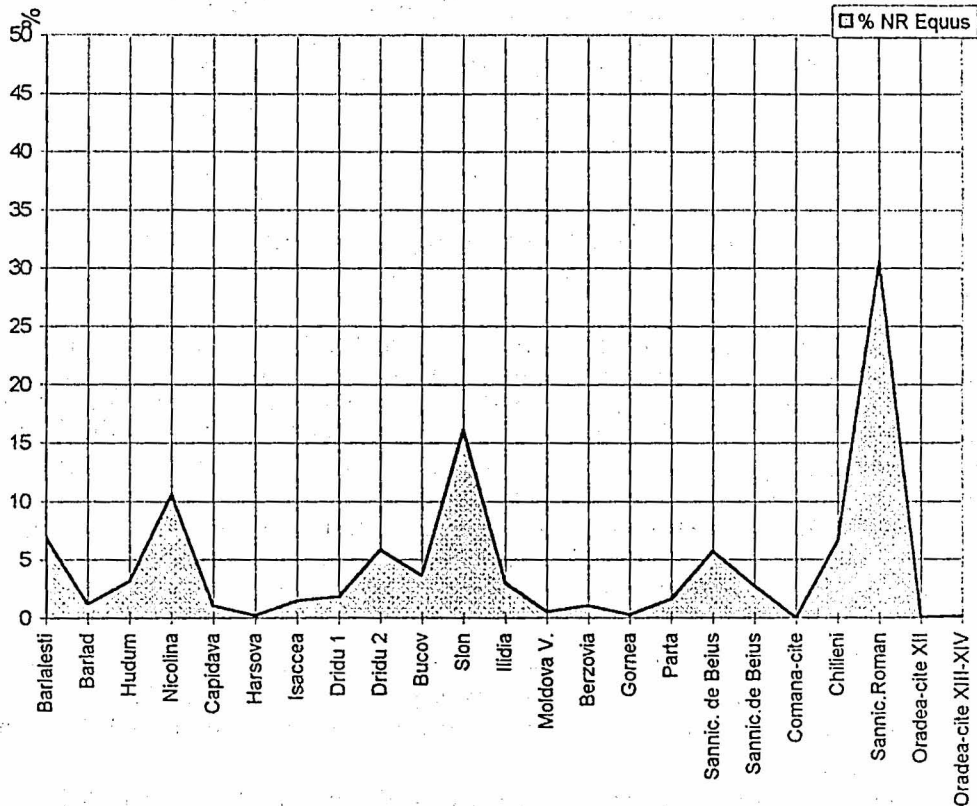

Fig. 13a. Proportțiile resturilor de cal în cadrul eșantioanelor arheozologice (secolele X–XIV).

nate, din cele două perioade de timp considerate. Pentru începutul mileniului, ponderea calului în eșantioanele arheozologice pare ușor mai ridicată (în medie 4,54 %) comparativ cu cea din secolele următoare (în medie 2,23 %). Unele situri, în care frecvențele sunt mai ridicate: Nicolina – 10,63 %⁵⁹, Slon – 16,16 %⁶⁰ și în special Sănnicolau Român cu 30,63 %⁶¹, pot fi considerate ca indicii ale hipofagiei. De asemenea, caracterul fragmentar

⁵⁹ S. Haimovici, *op. cit.* 1993a.

⁶⁰ Idem, *op. cit.* 1991.

⁶¹ Idem, *op. cit.* 1989.

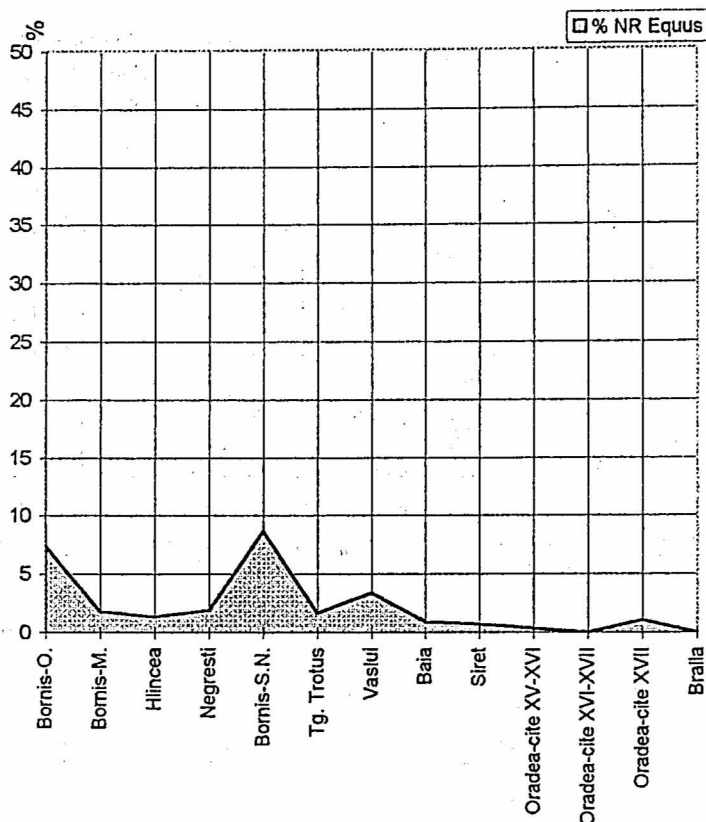

Fig. 13b. Proporțiile resturilor de cal în cadrul eșantioanelor arheozoologice (secolele XIV–XVIII).

al resturilor de cal, urmele de arsură și chiar de descărnare purtate de cele de la Isaccea⁶², indică același lucru. Carnea de cal continuă să fie consumată și mai târziu (secolele XIV–XVIII). În contextul unei valori medii scăzute a frecvenței, apar situri cu reprezentări relativ semnificative: Siliște – 8,65 %⁶³, Obârșia – 7,37 %, Vaslui – 3,55 %⁶⁴, mai ales dacă ținem seama și de identificarea unor semne de consum (arsuri, fragmentarea). Nu trebuie neglijate nici urmele de tranșare de pe resturile de cal de la Târgu Trotuș⁶⁵, deși acestea reprezintă numai 1,66 % (nu trebuie uitată însă natura specială a sitului, menționată anterior).

Măgarul domestic, folosit probabil numai pentru tracțiune, a fost reperat doar în cinci situri, cu un număr foarte mic de resturi: Dinogetia – 0,03 %⁶⁶, Capidava – 0,06 %⁶⁷, Bârlălești – 0,21 %, Slon – 1,01 %⁶⁸ și Dridu⁶⁹ – unde procentul mare (7,79) este explicat prin reperarea unor schelete aproape întregi.

2.2.3. Câinele și pisica

Prezența acestor specii, fără importanță directă în economie, în siturile medievale, este relativ constantă. Din cele 35 de așezări analizate din punct de vedere arheozoologic, resturile de câine apar în 21, iar pisica numai în 8. Frecvența acestor specii este redusă, cu o medie de 1,26 % pentru câine și de numai 0,50 % pentru pisică.

2.2.4. Păsările domestice

Cota lor de folosire în alimentație, s-ar părea că nu corespunde chiar într-un total rezultatelor arheozoologice obținute, care dau valori destul de reduse ale frecvențelor. John Newberie, în 1587, nota despre Tulcea „...și aici se află din belșug pește, găini și ouă”, iar în documentele privind posesiunile iezuiților din Transilvania, la 1580, apar frecvent menționate găinile care trebuiau date de către iobagi stăpânilor: „Găini se dau de câte trei ori pe

⁶² L. Bejenaru, *op. cit. inedit-b.*

⁶³ S. Haimovici, I. Cojocaru, *op. cit.* 1987.

⁶⁴ S. Haimovici, *op. cit.* 1994; 1990–1992.

⁶⁵ L. Bejenaru, *op. cit. inedit-c.*

⁶⁶ G. Gheorghiu, S. Haimovici, *op. cit.* 1965.

⁶⁷ S. Haimovici, R. Ureche, *op. cit.* 1979.

⁶⁸ S. Haimovici, *op. cit.* 1983–1984; 1991.

⁶⁹ O. Necrasov, S. Haimovici, *op. cit.* 1967.

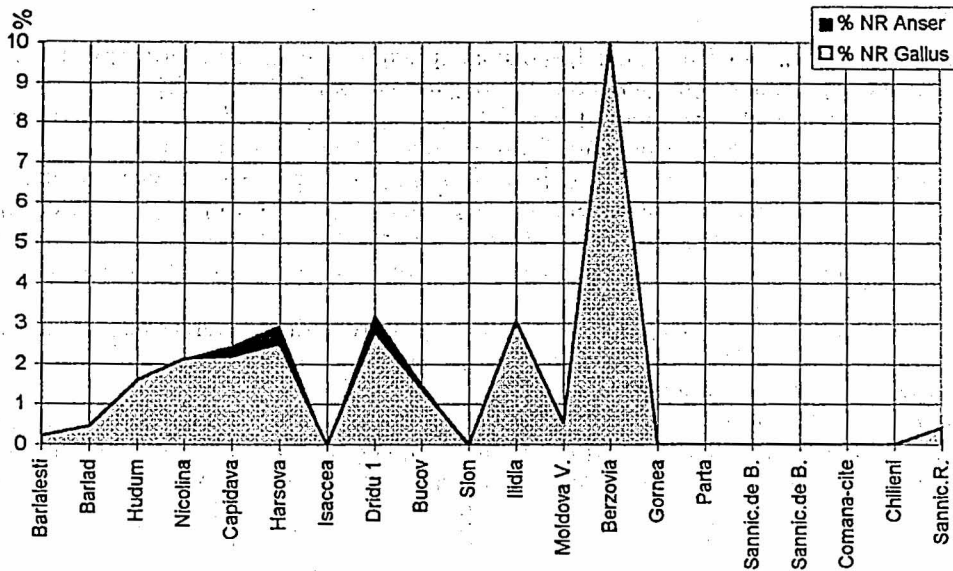

Fig. 14a. Proportțiile resturilor de păsări domestice în cadrul eșantioanelor arheozoologice (secolele X–XIV).

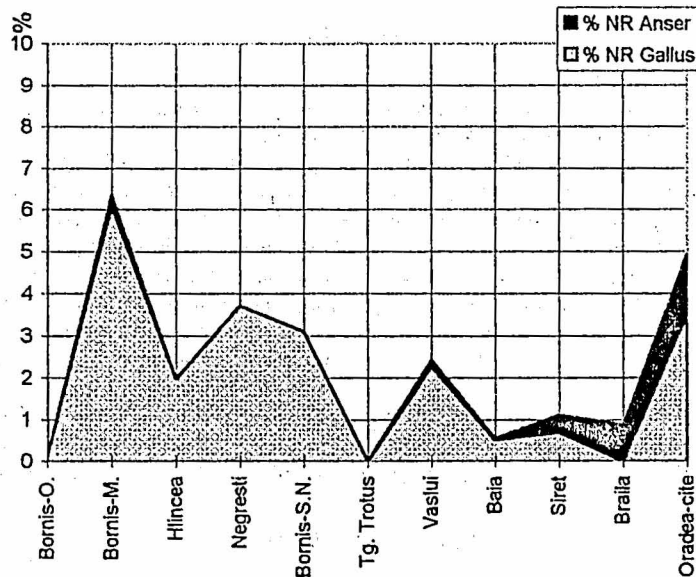

Fig. 14b. Proportțiile resturilor de păsări domestice în cadrul eșantioanelor arheozoologice (secolele XIV–XVIII).

an...”⁷⁰. În acest caz trebuie considerată șansa redusă de conservare a acestor oase fragile, supuse de la bun început nu numai acțiunilor distructive antropice ci mai ales din partea carnivorelor domestice (câinele și pisica).

Nu apar diferențe semnificative de reprezentare a celor două păsări domestice –găina și gâsca, în cele două perioade de timp (fig. 14a și 14b). Mediile frecvențelor calculate pentru așezările în care au fost găsite aceste resturi, sunt foarte apropiate, atât pentru o specie, cât și pentru cealaltă: pentru primele secole ale mileniului găina înregistrează 2,43 %, gâsca 0,52 %, pentru secolele XIV–XVIII 2,48 %, respectiv 0,33 %. Limita maximă atinge pentru găină valori de 10 % la Berzovia⁷¹ și 6,06 % la Mălești⁷², iar pentru gâsca doar 1,4 % la Oradea⁷³ și 0,8 % la Braila⁷⁴.

⁷⁰ Călători străini ..., II, op. cit. 1970.

⁷¹ G. El Susi, *Considerații preliminare asupra materialului faunistic din așezarea medievală de la Berzovia – „Pătruieni”*, Banatica, X, 1990, p. 281–287.

⁷² S. Haimovici, op. cit. 1994.

⁷³ L. Bejenaru, op. cit. inedit-a.

⁷⁴ L. Bejenaru, C. Hrișcu, op. cit. 1995.

Concluzii

Creșterea animalelor a înregistrat o pondere majoră în cadrul economiei așezărilor medievale de pe teritoriul României, mai cu seamă după înființarea statelor românești (secolele XIV–XVII).

Gospodăriile medievale de pe teritoriul României s-au axat pe creșterea bovinelor, porcinelor și ovicaprinelor – raportul lor de reprezentare variind după factorii geografici, etnici și religioși. Bovinele apar constant și predominant în aproape toate așezările studiate. În unele situri din zonele pericarpatică, cu umiditate crescută, păduri întinse (Sănnicolau – Beiuș, Cetatea Comanei, Negrești – Neamț), precum și de șes cu spații mlăștinoase (Berzovia, Parța, Oradea – secolele XII–XIV) creșterea porcilor înregistrează proporții mari. Ovicaprinele au o frecvență mai ridicată în așezări situate în zone de șes, aride, cu vegetație xerofilă (Bârlad, Capidava, Hârșova), dar și spre munte (Ilidia, Slon).

Influența factorului etnic și în același timp religios asupra structurii șeptelului este pusă în evidență pentru siturile de la Oradea (secolul XVII) și Brăila. Materialele faunistice respective, de proveniență turcească, nu conțin resturi de porc, iar cota celor de ovicaprine este mult crescută.

Hipofagia persistă izolat în Evul Mediu pe teritoriul României, în ciuda interdicțiilor religioase. Încă din anul 732 papa Grigoire III interzice creștinătății consumul cărnii de cal, considerat un atribut al păgânismului. În așezările urbane pentru care există indicii clare ale hipofagiei (Târgu Trotuș, Vaslui), ea ar putea fi asociată grupurilor de țigani.

L'ÉLEVAGE DES ANIMAUX AU MOYEN ÂGE, SUR L'ACTUEL TERRITOIRE DE LA ROUMANIE: DONNÉES ARCHÉOZOOLOGIQUES

RÉSUMÉ

L'élevage des animaux a enregistré une grande importance dans l'économie des habitats médiévaux situés sur le territoire de la Roumanie, surtout après la fondation des États roumains (XIVe–XVIIe siècles).

Les habitats médiévaux s'occupaient de l'élevage principalement des bovines, des porcins, des ovicaprines – avec un rapport de représentation qui varie en fonction de certains facteurs géographiques, ethniques et religieux. Les bovines sont enregistrées constamment avec une prédominance dans presque tous les habitats étudiés. Dans certains sites de la région péricarpatique, de grande humidité où il y a une vaste surface de forêt (Sănnicolau de Beiuș, cité de Comana, Negrești-Neamț), ainsi que dans les champs marécageux (Berzovia, Parța, Oradea) l'élevage des porcines enregistre des proportions élevées. Les ovicaprines sont plus fréquentes dans les habitats de la plaine aride, ayant une végétation xérophile (Bârlad, Capidava, Hârșova), mais aussi dans ceux situés auprès des montagnes (Ilidia, Slon).

L'influence des facteurs ethniques et religieux sur la structure de l'échantillon archéozoologique est bien mise en évidence pour les sites d'Oradea (XVIIe siècle) et Brăila. Les dits matériaux de faune, qui appartiennent aux Turcs, ne contiennent pas de restes de cochons et le taux des ovicaprines est très élevé.

L'hippophagie persiste encore au Moyen Âge sur le territoire de la Roumanie de manière isolée, malgré les interdictions religieuses. Dès 732 le pape Grégoire III interdit aux chrétiens de consommer la viande de cheval, considéré comme une coutume païenne. Dans les habitats urbains qui présentent des indices claires d'hippophagie (Târgu Trotuș, Vaslui), celle-ci pourrait être attribuée aux tziganes.

LISTE DES FIGURES

Fig. 1. Proportions des restes d'animaux domestiques dans les échantillons archéozoologiques de Moldavie (X^e–XIVe siècles).

Fig. 2. Proportions des restes d'animaux domestiques dans les échantillons archéozoologiques de Dobroudja et Valachie (X^e–XIVe siècles).

Fig. 3. Proportions des restes d'animaux domestiques dans les échantillons archéozoologiques de Transylvanie (X^e–XIVe siècles).

Fig. 4. Proportions des restes d'animaux domestiques dans les échantillons archéozoologiques du Banat (X^e–XIVe siècles).

Fig. 5. Proportions des restes d'animaux domestiques dans les échantillons archéozoologiques de Transylvanie (XVe–XVIIe siècles).

Fig. 6. Proportions des restes d'animaux domestiques dans les échantillons archéozoologiques de Moldavie (XVe–XVIIIe siècles).

Fig. 7a. Importance relative (% NR) des principales espèces domestiques dans les échantillons archéozoologiques de Moldavie (X^e–XIVe siècles).

Fig. 7b. Importance relative (% NMI) des principales espèces domestiques dans les échantillons archéozoologiques de Moldavie (X^e–XIVe siècles).

Fig. 8. Importance relative (% NR) des principales espèces domestiques dans les échantillons archéozoologiques de Dobroudja et Valachie (X^e–XIVe siècles).

Fig. 9a. Importance relative (% NR) des principales espèces domestiques dans les échantillons archéozoologiques de Transylvanie (X^e–XIVe siècles).

Fig. 9b. Importance relative (% NMI) des principales espèces domestiques dans les échantillons archéozoologiques de Transylvanie (X^e-XIVe siècles).

Fig. 10a. Importance relative (% NR) des principales espèces domestiques dans les échantillons archéozoologiques du Banat (X^e-XIVe siècles).

Fig. 10b. Importance relative (% NMI) des principales espèces domestiques dans les échantillons archéozoologiques du Banat (X^e-XIVe siècles).

Fig. 11a. Importance relative (% NR) des principales espèces domestiques dans les échantillons archéozoologiques de Moldavie (XIVe-XVIe siècles).

Fig. 11b. Importance relative (% NMI) des principales espèces domestiques dans les échantillons archéozoologiques de Moldavie (XIVe-XVIe siècles).

Fig. 12. Importance relative (% NR) des principales espèces domestiques dans les échantillons archéozoologiques de Brăila et Oradea (XVe-XIXe siècles).

Fig. 13a. Proportions des restes de cheval dans les échantillons archéozoologiques (X^e-XIVe siècles).

Fig. 13b. Proportions des restes de cheval dans les échantillons archéozoologiques (XIVe-XVIIIe siècles).

Fig. 14a. Proportions des restes d'oiseaux domestiques dans les échantillons archéozoologiques (X^e-XIVe siècles).

Fig. 14b. Proportions des restes d'oiseaux domestiques dans les échantillons archéozoologiques (XIVe-XVIIIe siècles).

Tableau 1. Espèces domestiques identifiées dans certains habitats médiévaux, sur le territoire de la Roumanie.